

W UNII EUROPEJSKIEJ

Europejska Wspólnota Energii Atomowej — *Euratom*

Maciej Podemski*

W obliczu niedoborów energii konwencjonalnej, dających się we znaki w latach 50. XX w., Zachodnie Niemcy, Włochy, Belgia, Holandia i Luksemburg uznały, że energia atomowa umożliwi uzyskanie niezależności energetycznej. Wysokie koszty inwestycji w rozwój energii atomowej przekraczały możliwości finansowe poszczególnych krajów i to zdecydowało

o ich połączeniu w Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (*European Atomic Energy Community — Euratom*).

Decyzja o powstaniu *Euratomu* zapadła podczas obrad Konferencji Messyńskiej w lipcu 1955 r. Na początku 1956 r. powołano specjalną komisję do przygotowania odpowiednich umów i komisja ta w kwietniu tego samego roku przedstawiła w Brukseli propozycję dwóch umów, które miały na celu utworzenie wspólnego rynku oraz rozwinięcie wspólnej polityki w zakresie energii atomowej. Propozycje te wprowadzono w czyn poprzez podpisanie w dniu 25.03.1957 r. tzw. Traktatów Rzymskich, czyli traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą i traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Energii Atomowej (*Euratom*). Oba te traktaty weszły w życie w dniu 01.01.1958 r.

Uprawnienia *Euratomu* ograniczone są wyłącznie do wykorzystywania energii atomowej do celów pokojowych.

Generalnym celem traktatu ustanawiającego *Euratom* było wsparcie rozwoju europejskiej energetyki atomowej przy utrzymaniu wysokich standardów bezpieczeństwa jej działalności, zapewnienie niezbędnych dostaw materiałów radioaktywnych oraz prowadzenie wspólnych badań nad wykorzystaniem energii atomowej do celów pokojowych. Jednocześnie traktat gwarantował niedopuszczenie do przekazywania na cele wojskowe materiałów nuklearnych przeznaczonych dla energetyki atomowej. Do realizacji tych zadań powołano Agencję Dostaw *Euratomu* (*Euratom Supply Agency — ESA*) oraz Biuro Zabezpieczeń *Euratomu* (*Euratom Safeguards Office*).

Traktat *Euratomu* nie objął jednak zagadnień dotyczących bezpieczeństwa samej działalności instalacji nuklearnych. Zajmują się tym poszczególne państwa członkowskie w ramach swoich systemów prawnych. Pewne standardy bezpieczeństwa instalacji nuklearnych na etapach ich projektowania, ruchu i serwisowania wypracowują także organizacje międzynarodowe, takie jak Międzynarodowa Agencja Energii Atomowej (IAEA) czy — w mniejszym stopniu — Organizacja Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD).

Na mocy tzw. traktatu fuzyjnego, od 1967 r. wszystkie trzy Wspólnoty Europejskie: Europejska Wspólnota Węgla i Stali (już nieistniejąca), Europejska Wspólnota Energii Atomowej oraz Wspólnota Europejska, działają poprzez

wspólne organy: Radę Europejską, Komisję Europejską i Parlament Europejski, konsultowane przez Komitet Ekonomiczno-Społeczny. Uprawnienia kontrolne egzekwują Trybunał Sprawiedliwości Wspólnot Europejskich i Europejski Trybunał Obrachunkowy. Jednakże Europejska Wspólnota Energii Atomowej nie wstąpiła do Unii Europejskiej, zachowując swoją prawną odrębność.

Wspomniane trzy organy są odpowiedzialne za wdrażanie postanowień traktatu *Euratomu* oraz za działalność Agencji Dostaw *Euratomu* i Biura Zabezpieczeń *Euratomu*. Komisja Europejska uzyskała przy tym status ponadnarodowej instytucji nadzorczej na terytorium Unii Europejskiej w trzech dziedzinach:

- ochrony przed promieniowaniem,
- zaopatrzenia w materiały rozszczepialne,
- nadzoru rozmieszczenia materiałów rozszczepialnych.

Ochrona przed promieniowaniem. W zakresie ochrony przed promieniowaniem Komisja Europejska nadzoruje wszystkie instytucje mające do czynienia z substancjami radioaktywnymi, takie jak elektrownie atomowe, magazyny odpadów radioaktywnych, ośrodki badawcze czy szpitale. Wszystkie te instytucje muszą przestrzegać unijnych norm ograniczających zagrożenie radioaktywne. Wprowadzono też odpowiednie przepisy dotyczące zabezpieczenia aparatury badawczej oraz urządzeń medycznych wykorzystujących materiały radioaktywne, określono maksymalny dopuszczalny poziom substancji radioaktywnych w żywności i opracowano metody ochrony zdrowia na wypadek zagrożenia radiologicznego.

Państwa członkowskie są zobowiązane do przedstawiania Komisji Europejskiej planów usuwania odpadów radioaktywnych, przy czym zgoda KE jest wymagana w przypadkach, gdy plany te mogą zagrażać bezpieczeństwu terytorium innego państwa członkowskiego.

Komisja Europejska nadzoruje również postępy unijnych badań naukowych w zakresie atomistyki oraz rozwoju technologii nuklearnych. Regularnie ogłasza listę nuklearnych problemów naukowych, wymagających intensywniejszych badań. Do prowadzenia i koordynacji tych badań powołała Wspólne Centrum Badań Atomowych (*Joint Nuclear Research Centre*), przekształcone następnie we Wspólne Centrum Badawcze (*Joint Research Centre*).

Zaopatrzenie w materiały rozszczepialne. Jest to problem bardzo poważny dla państw członkowskich, ponieważ jakkolwiek paliwo atomowe jest w większości produkowane w Unii Europejskiej, to rudy uranu są niemal w całości importowane. Traktat zobowiązuje więc państwa członkowskie *Euratomu* (praktycznie całej Unii Europejskiej) do powiadamiania Komisji Europejskiej o swoich planach inwestycyjnych w przemyśle nuklearnym, aby wszyscy unijni użytkownicy materiałów rozszczepialnych byli regularnie i na równych prawach zaopatrywani w rudę uranową oraz w paliwo atomowe. Chodzi tu przede wszystkim

*EuroGeoConsulting, ul. Jesionowa 36A, 05-816 Michałowice

kim o zapewnienie równego dostępu do źródeł zaopatrzenia. W tym celu wprowadzono zakaz uzyskiwania uprzywilejowanej pozycji przez poszczególnych użytkowników i do realizowania tych zadań ustanowiono Agencję Dostaw *Euratomu*.

Agencja Dostaw *Euratomu* działa od 1960 r., ma osobowość prawną i odrębność finansową. Od czerwca 2004 r. ma swoją siedzibę w Luksemburgu. Jest nadzorowana przez Komisję Europejską, która zarządza nią poprzez dyrektywy i ma prawo wetowania jej decyzji. Agencja ma prawo pierwszeństwa dostępu do rud uranowych i do specjalnych materiałów rozszczepialnych (głównie wzbogaconego uranu i plutonu), produkowanych na terytorium państw członkowskich.

Ponadto, zapisy traktatu nadały agencji prawo do kontrolowania kontraktów dotyczących importu i eksportu rudy uranowej i innych materiałów radioaktywnych, pochodzących zarówno z wewnątrz, jak i z zewnątrz terytoriów Wspólnoty. Aby kontrakt był ważny, musi być przedstawiony do zatwierdzenia Agencji Dostaw *Euratomu*. Agencję należy również powiadomić o transakcjach związanych z przekazywaniem nawet niewielkich ilości materiałów rozszczepialnych, a także o umowach dotyczących przeróbki rud uranowych i obróbki innych materiałów radioaktywnych. Państwa członkowskie zobowiązane są do przedstawiania Komisji Europejskiej corocznych raportów na temat rozwoju prowadzonych poszukiwań i produkcji rud uranowych, o ich prawdopodobnych zasobach oraz o planach rozwoju przemysłu wydobywczego tych rud.

Agencja i KE starają się zapewnić państwom członkowskim długotrwałe bezpieczeństwo dostaw materiałów rozszczepialnych przez różnicowanie źródeł tych dostaw, a także — stworzyć takie warunki handlu, aby przy zapewnieniu interesów sprzedawców utrzymać ekonomiczność działania przemysłu nuklearnego.

Agencję Dostaw *Euratomu* wspiera komitet doradczy, składający się z 69 członków wybranych spośród producentów, odbiorców i ekspertów. Działa on jako łącznik agencji z przemysłem, a także jako forum dyskusyjne i doradcze w sprawach zaopatrzenia w materiały rozszczepialne i handlu nimi. Agencja publikuje doroczny raport zawierający szczegółowe dane o potrzebach paliwowych unijnego przemysłu atomowego i ich zaspokajaniu, a także o rozwoju zaopatrzenia, przewidywanych trendach zmian i nowych kierunkach polityki zaopatrzeniowej. W raporcie agencja publikuje również roczną średnią cenę uranu, traktowaną następnie przez unijnych przedsiębiorców jako wskaźnik cenowy stosowany w nowych kontraktach.

Nadzór rozmieszczenia materiałów rozszczepialnych.

Traktat *Euratomu* wprowadził bardzo rygorystyczny i spójny system nadzoru rozmieszczenia i przekazywania materiałów rozszczepialnych (plutonu, uranu i toru), aby były one wykorzystywane wyłącznie do deklarowanych przez państwa członkowskie celów cywilnych. System ten jest uzgodniony z Międzynarodową Agencją Energii Atomowej (IAEA) poprzez trójstronne umowy pomiędzy Wspólnotą Europejską, państwami członkowskimi oraz IAEA.

W celu właściwego prowadzenia nadzoru ustanowiono Biuro Zabezpieczeń *Euratomu*, które ma siedzibę w Luksemburgu. Za całokształt spraw związanych z tym nadzorem odpowiada Komisja Europejska (Dyrektoriat Generalny Energii i Transportu). Komisja Europejska negocjuje i zatwierdza umowy o współpracy z krajami trzecimi. Umowy te

zatwierdza Rada Europejska. Państwa członkowskie zobowiązane są do przedstawiania projektów takich umów, jak też umów z organizacjami międzynarodowymi. W chwili obecnej *Euratom* ma podpisane takie umowy z wieloma państwami, w tym ze Stanami Zjednoczonymi, Kanadą i Australią.

Większość nadzorowanych materiałów nuklearnych związana jest z cyklem paliwowym. Cykl ten rozpoczyna się od wydobycia rudy uranowej, toczy poprzez różne stadia przeróbki materiału uranowego: wzbogacanie i wytwarzanie paliwa dla reaktorów atomowych, a kończy na zagospodarowaniu odpadów radioaktywnych.

Traktat zobowiązał operatorów instalacji nuklearnych (zakładów wzbogacania rud, elektrowni atomowych i zakładów przeróbki odpadów radioaktywnych), a także właścicieli małych magazynów materiałów rozszczepialnych, ośrodki badawcze i medyczne do informowania Komisji Europejskiej o tych instalacjach i o posiadanych materiałach radioaktywnych. Operatorzy zobowiązani są do przekazania KE podstawowych danych technicznych wykorzystywanych instalacji nuklearnych, a także do informowania o wszystkich wprowadzanych w nich zmianach. Jeśli chodzi o materiały radioaktywne, to ich właściciele odpowiadają za ich zabezpieczenie. Muszą więc prowadzić dokładne wykazy posiadanych materiałów i przysyłać KE comiesięczne raporty w tej sprawie. Raz do roku muszą oni przeprowadzać dokładną inwentaryzację wszystkich posiadanych materiałów radioaktywnych i również przysyłać odpowiedni raport.

Komisja ma daleko idące uprawnienia do weryfikowania jakości i efektywności systemów kontrolnych użytkowników materiałów radioaktywnych, a także zgodności ich deklaracji ze stanem faktycznym. W tym celu zatrudnia zespół 300 wysoko kwalifikowanych i zaufanych inspektorów, których może skierować w każde miejsce Unii Europejskiej.

Inspektorzy Komisji Europejskiej mają dostęp do wszystkich instalacji zawierających materiały rozszczepialne i do informacji na ich temat oraz do osób, które ze względu na swoją pracę stykają się z materiałami, wyposażeniem i instalacjami podlegającymi kontroli. Jedynym wyjątkiem są te części instalacji, które służą wojskowym celom obronnym Francji i Wielkiej Brytanii. Zadaniem inspektorów jest także sprawdzanie rejestrów materiałów radioaktywnych oraz umiejętności technicznych i audytorskich pracowników zatrudnionych do obsługi tych instalacji.

W przypadku stwierdzenia przekroczenia przepisów lub złożenia nieprawdziwych informacji KE może nałożyć kary na osoby lub przedsiębiorstwa odpowiedzialne za przekroczenia. Kary te obejmują wiele sankcji, od ostrzeżenia aż do częściowego lub całkowitego przejęcia surowców uranowych i materiałów rozszczepialnych. Mogą też prowadzić do odebrania specjalnych dotacji finansowych lub wycofania pomocy technicznej, a nawet do wprowadzenia do przedsiębiorstwa przymusowego zarządu.

Źródła: http://europa.eu/scadplus/treaties/euratom_en.htm; **European Commission**, 2005, *Analysis of the Nuclear Fuel Availability at EU Level from a Security of Supply Perspective*, Euratom Supply Agency — Advisory Committee Task Force on Security of Supply. Final Report of the Task Force, June 2005; **European Commission**, 2005, *Nuclear Safeguards*, European Commission, Energy and Transport DG, B-1049 Brussels